

JANCSÓ KATALIN*

Bevándorláspolitikák és azok hatásai Latin-Amerikában (1850-1930)¹

Latin-Amerikának a nemzetközi gazdaságban, különösen a nemzetközi munkaerőpiacon betöltött szerepe a 19. század második felétől jelentős változásokon esett át. A 19-20. század fordulóján a szubkontinens egyes térségei erőteljes – legnagyobb arányban európai – bevándorlást tapasztaltak, mely az észak-amerikai bevándorlás kutatásának túlsúlya ellenére is fontos téma az amerikai historiográfiában, főként a latin-amerikai regionális kutatásokban. A kutatásokat nehezíti a népszámlálások és hivatalos statisztikai adatok hiánya a 19. század közepéig; néhány országban a 20. századig nem állnak rendelkezésre megbízható források. A bevándorlás kutatása jellemzően ország- illetve térség tanulmányokra és egyes bevándorló csoportokra koncentrál, e két altémának jelentős nemzetközi szakirodalma van. Az egész szubkontinensen megfigyelhető migrációs folyamatok és összefüggések, a bevándorlási politikák és különböző bevándorló csoportok, illetve a demográfiai változások és statisztikák általános jellegzetességeit azonban nemzetközi viszonylatban is kevesen vizsgálták, közülük a történész Sánchez Albornoz² és Pérez Brignoli³, a közgazdász

* A szerző a Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara Hispanisztika Tanszékének adjunktusa. E-mail: kjancso@hist.u-szeged.hu

¹ A kutatást az EFOP-3.6.2-16-2017-00007 azonosító számú, *Az intelligens, fenntartható és inkluzív társadalom fejlesztésének aspektusai: társadalmi, technológiai, innovációs hálózatok a foglalkoztatásban és a digitális gazdaságban* című projekt támogatta. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap és Magyarország költségvetése társfinanszírozásában valósul meg.

² L. Sánchez Albornoz, Nicolás: *La población de América Latina. Desde los tiempos precolombinos al año 2000*. Madrid: Alianza Editorial, 1977.; Sánchez

Mitchell⁴ és Maddison⁵ munkáit kell kiemelni. A magyar latin-amerikanista szakirodalom főként a magyar kivándorlásra fókuszált évtizedeken keresztül,⁶ csekély azon munkák száma, melyek a nemzetközi bevándorlás történetét vizsgálják,⁷ átfogó munka nem született eddig a témában. Az utóbbi években érdeklődés érzékelhető a jelenkori migrációs folyamatok kutatására a magyarországi latin-amerikanisták körében,⁸ az ezt megalapozó történeti munkák azonban hiányoznak. Jelen tanulmány célja, hogy adalékkal szolgáljon a 19. század közepétől a 20. század harmadik évtizedéig tartó, a szubkontinens társadalmi és demográfiai folyamataiban kulcsfontosságú időszak megértéséhez és kutatásához: átfogóan mutassa be, elsősorban a befogadó országok szemszögéből a bevándorlási folyamatok megindulását, körülményeit, a kormányok bevándorlást támogató intézkedéseit, e politikák sikerének vagy sikertelenségének okait, és a szubkontinens számára legfontosabb bevándorlási időszak főbb jellegzetességeit, a hivatalos politikák változásait és azok hátterét.

A gyarmati kori bevándorlást a kezdetektől fogva szigorúan szabályozta mind a portugál, mind a spanyol korona. E szigorú, centralizált politikának mindenekelőtt vallási és etnikai jellege volt, a kivándorlóknak bizonyítaniuk kellett vértisztaságukat (nem lehettek mór, zsidó vagy roma származásúak) és keresztényi elkötelezettségüket. Mindezek mellett az Indiák Tanácsának

Albornoz, Nicolás: *La población de América Latina. Desde los tiempos precolombinos al año 2020*. Madrid: Alianza Editorial, 1994.

³ L. Pérez Brignoli, Héctor: Crecimiento demográfico de América Latina en los siglos XIX y XX: problemas, métodos y perspectivas. *Avance de Investigación. Centro de Investigaciones Históricas*, Universidad de Costa Rica, 1989/48.

⁴ L. Mitchell, Brian. R: *International historical statistics: the Americas, 1750-2005*. New York: Palgrave Macmillan, 2007.

⁵ L. Maddison, Angus: *Historical Statistics. PIB and population data*. Groningen Growth and Development Centre, 2010.

<http://www.ggd.net/maddison/> (letöltés ideje: 2018.11.01.)

⁶ Számos szerző publikációja közül a legátfogóbb munka: Torbágyi Péter: *Magyarok Latin-Amerikában*. Budapest: Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága, 2004.

⁷ Szilágyi Ágnes Judit és Szalai Éva Emese kutatásait érdemes megemlíteni.

⁸ Soltész, Béla: *Migráció és fejlesztő diaszpórapolitikák Latin-Amerikában*. Ph.D. értekezés, 2006.; Soltész, Béla: Kivándorlás és diaszpórapolitika Latin-Amerikában. *Külügyi Szemle*, 2015/nyár, 42–62.

szabályozása értelmében más európai királyságok alattvalói számára sem volt szabad az út az Újvilágba, egy igen rövid, ezt megengedő időszakot leszámítva V. Károly uralkodása alatt. Következésképpen igen nagy volt az illegális kivándorlás Latin-Amerikába, illetve sok európai először spanyol területeken telepedett le, és ezt követően vándorolt ki a szubkontinensre. A Portugál Királyság 1600-ig engedélyhez kötötte a kiutazást Amerikába, a külföldiek esetében azonban megengedőbb volt a spanyol koronánál.⁹

Bár a szigorú félszigeti kivándorlási politika enyhülést mutatott a 18. század második felében és egyre nagyobb számú kivándorló érkezett a gyarmatokra, valódi változások a függetlenség kivívását követően indultak csak el. A Spanyolországtól függetlenedett, új latin-amerikai államok egyik legfontosabb politikai célkitűzése az európai – és lehetőleg nem ibériai – bevándorlás ösztönzése volt, ezzel is elősegítve egyrészt a hatalmas, kiaknázatlan területek benépesítését, az ültetvényes gazdálkodásban hiányzó munkaerő biztosítását és az elmaradott rétegek társadalomba integrálását. Az európai és indián, illetve afrikai lakosság keveredésének köszönhetően a legtöbb ország a 20. századra mesztic többségűvé vált.¹⁰

Nyugat-Európa országai a 19. század első évtizedeiben számos megoldandó gazdasági-társadalmi problémával néztek szembe, ezek közül is kiemelkedtek az iparosodási és városiasodási folyamatok következményei, továbbá a halálozási ráták csökkenésének, illetve a várható élettartam növekedésének is köszönhető demográfiai növekedés,¹¹ a földnélküli paraszti réteg megjelenése a hagyományos mezőgazdasági rendszer felbomlásának következtében, illetve az élelmiszerszükségletek fokozódása.¹² A kivándorlásban a demográfiai nyomás mérséklésének lehetőségét látták számos országban, élükön Angliával. A kivándorlás egyes időszakokban történő ciklikus megugrása az európai születési ráták kiemelkedő periódusaihoz köthetők. Ahogy azt Puskás Julianna megjegyzi, az

⁹ Mörner, Magnus: *Adenturers and proletarians*. University of Pittsburgh Press, 1985, 6.

¹⁰ Mörner, 1985. 20–21.

¹¹ Míg 1600 és 1750 között az átlagos demográfiai növekedés 0,15% volt, addig 1750 és 1850 között 0,63%-ra növekedett. Forrás: Livi Bacci, Massimo: *A concise history of world population*. Chichester: John Wiley&Sons, 2017. 69.

¹² Livi Bacci, 2017. 69–71.

Európában jelentkező fellendülő időszakokat követően 20–25 évvel később érzékelhető minden esetben a kivándorlás megnövekedése (a fiatal generációk munkaképessé válásával párhuzamosan). Az európai gazdasági fejlődés, az iparosodás erősödése azonban már a kivándorlásokon kívül más alternatívákat is kínált, a szintén fejlődő mezőgazdaságban munkát nem találók számára a városi ipar vonzóerőt jelentett, így ezekben az országokban a kezdeti erőteljes kivándorlást követően a belső migráció növekedése látható.¹³ Latin-Amerika Európával szemben a nemzetközi munkamegosztásban egyértelműen a nyersanyag- és élelmiszerellátó szerepét töltötte be. A nyersanyagok kitermeléséhez, a mezőgazdasági munkákhoz, a hatalmas lakatlan területek megműveléséhez nagyszámú munkaerőre volt szükség, az új kormányok számára pedig könnyebbnek és gyorsabbnak tűnt a már szakképzett munkaerő behozatala, mint a helyi munkaerő betanítása. A nagy kiterjedésű, megművelendő földek, a szakképzett munkaerő hiánya és a megtermelt termékek iránti kereslet mellett a bevándorlást ösztönző jogi szabályozás és a bevándoroltak befogadásához szükséges infrastruktúra is fontos feltétele volt a nagyobb arányú migráció megindulásának.¹⁴ Mindemelllett nem elhanyagolható tényező a személyi és rokoni kapcsolatok egyre erősödő szerepe sem. A század közepére a legtöbb országban a liberális kormányok végképp eltörölték a rabszolgaságot, ennek következtében az ültetvényeken egyre erőteljesebb munkaerőhiány jelentkezett. Kivételként Kubát és Brazíliát kell megemlíteni, ezekbe az országokba a század első két harmadában továbbra is hatalmas mennyiségű afrikai rabszolga érkezett. Szintén hatással volt a migrációs folyamatokra az az általános elképzelés, miszerint az őslakosság civilizálását és fejlődését szolgálta volna a Nyugat-Európa felől érkező munkások jelenléte. Még mindig sok olyan térség volt, ahol vadnak tartott indián törzsek éltek. E területek pacifikálása igen nehéz és hosszú folyamat volt. Az indiánt a gyarmati kor óta a társadalom alsóbbrendű tagjának vélték, és úgy gondolták, csak nyugati neveléssel, illetve önmaga feladásával asszimilálódhat a

¹³ Puskás Julianna: Kivándorlás – bevándorlás – etnikum. (Kutatások az Egyesült Államokban és Európában). *Történelmi Szemle*, 1980/4. 656–657.

¹⁴ Sánchez Albornoz, Nicolás: *La población de América Latina. Desde los tiempos precolombinos al año 2000*. Madrid: Alianza Editorial, 1977. 106–107.

társadalomba. E gondolatmenet a független Latin-Amerikában legerőteljesebben Argentínában jelentkezett, a 19. század második harmadában itt megszülető romantikus, civilizáló nemzedék tagjai számára Európa jelentette a követendő példát.¹⁵ Európában töltött éveik alatt elkötelezett hívei lettek a modernizációnak, a gazdasági és társadalmi fejlődésnek. E haladás gátját jelentették szerintük az indián tömegek. Az iparosítást, az oktatás és a társadalom átalakítását idegen tőke segítségével képelték el, és azt remélték, angolszász és germán lakosság betelepítése hozza majd el a civilizációt a kontinensre, az őslakosok fehérrel való keveredése pedig a barbárságot is megszünteti.¹⁶

A század második felében, különösen annak utolsó három évtizedében az Európából érkező pozitívizmus érezte hatását a szubkontinens értelmiségi gondolkodásában. Témánk szempontjából azért fontos a latin-amerikai pozitívizmus jelentőségének megemlítése, mert Európától eltérően nem egyszerűen filozófiai gondolkodásként jelentkezett, hanem komoly hatása volt számos ország, például Brazília, Mexikó gazdasági, politikai életére, sőt egyes államok kormánypolitikájának ideológiai alapját adta.¹⁷ A pozitívista gondolkodás hatással volt a migrációra is, az európai bevándorlás ösztönzése kormánypolitikává vált a legtöbb országban. Az argentin Juan Bautista Alberdi híressé vált jelmondata a „gobernar es poblar”, azaz a „kormányozni annyi, mint betelepíteni” volt. A pozitívizmus egyet jelentett a modernizációval, a renddel és haladással, a társadalom átalakításával, azaz a kulturális és gazdasági fejlődésre helyezte a hangsúlyt, melynek elérésében a latin-amerikai országokat az európai minták segíthették. „Fehérnek” lenni nem feltétlenül faji kategória volt, sokkal inkább osztálykategória, a civilizáció egy magasabb lépcsőfoka. A cél a vidéki, szegény,

¹⁵ A romantikus vagy más néven 37-es nemzedéket argentin fiatal egyetemisták alkották, legfőbb képviselői Juan Bautista Alberdi, Domingo Sarmiento és Esteban Echeverría voltak.

¹⁶ Alvarez, Santiago: *Indios, gauchos y negros, el otro en la literatura Argentina del siglo XIX. Desde el Fondo*, 2002. 7.; Anderle Ádám: *Nemzet és identitás Latin-Amerikában*. In: Balogh András – Rostoványi Zsolt – Búr Gábor – Anderle Ádám (szerk.): *Nemzet és Nacionalizmus*. Budapest: Korona, 2002. 459–476.

¹⁷ Ayala Mora, Enrique: *Historia general de América Latina: los proyectos nacionales latinoamericanos: sus instrumentos y articulación. 1870–1930*, Unesco, 2008. 252–255.

tudatlan, főként indián rétegek civilizálása volt, ennek legfontosabb eszközei között a külföldi – európai – tőke nagyobb súlyú jelenlétét, az oktatás fejlesztését, az európai kultúra és szokások terjesztését említhetjük.¹⁸ A latin-amerikai pozitívizmus csúcspontját az 1880–1910 közötti időszakban érte el, a térségben a masszív európai bevándorlás is erre a korszakra tehető.

A bevándorlás növekedését segítette az utazási szokások és az utazási körülmények megváltozása is. A 19. század közepétől az európai infrastruktúra fejlődése és világszerte a közlekedés és szállítás forradalma, a vasútépítési láz, a hajózás fejlődése megkönnyítette az óceánon túli és a kontinenseken belüli, országok közötti utazásokat. A gőzhajók megjelenése lerövidítette a tengeren töltött időt mindamelllett, hogy biztonságosabbá vált az utazás.¹⁹ Míg a század közepén vitorláshajókkal negyven, akár hatvan napig is tarthatott az út Európából, addig az első gőzös 1819-ben huszonhét nap alatt ért Észak-Amerikába. Az 1830-as évektől kezdve megjelentek az első nagy hajótársaságok, a közöttük kialakuló verseny pedig jó hatással volt a hajók és a hajózás fejlődésére, az utazási kedv növekedésére. Az óceán átszeléséhez szükséges idő még tovább csökkent az építéshez használt anyagok változásával: a hajótestek építésénél megjelent a vas, majd az acél is.²⁰ 1890-ben húsz, 1900-ban tizenhét nap alatt lehetett eljutni Spanyolországból Buenos Airesbe,²¹ míg New Yorkba már csak hét-nyolc napig tartott az út az európai kikötőkből. Az utazás lerövidülése mellett a jegyárak csökkenése, a biztonság és komfort növekedése pedig további könnyebbséget jelentett a kivándorlók számára, mely egyben hatalmas üzletet jelentett a hajótársaságoknak.²² Mindenképpen fontos megemlíteni, hogy a 19. században szinte folyamatosan az Egyesült Államok jelentette a legvonzóbb kivándorlási célpontot a kontinensen, Latin-Amerika csak kiegészítő úti cél volt sokak

¹⁸ Buchenau, Jürgen: The limits of the Cosmic Race. Immigrant and Nation in Mexico. In: Foote, Nicola – Goebel, Michael (szerk.): *Immigration and National Identities in Latin America*. Gainesville: University Press of Florida, 2016. 73.

¹⁹ Ayala Mora, Enrique, 2008. 67.

²⁰ Barros, Sergio: Historia de la navegación. *Sucesos*, 2003/20. 81-83.

²¹ Moya, José C.: *Cousins and Strangers: Spanish Immigrants in Buenos Aires, 1850-1930*. University of California Press, 1998. 38.

²² Szerző nélkül: *A kivándorló zsebkönyve*. Budapest: Légrády Testvérek, 1905. 22.

számára. Az Egyesült Államok munkalehetőségeivel, magasabb béreivel, az ország gyors gazdasági fejlődésével és szociális viszonyaival, az olcsóbb hajójegyárakkal nehezen tudtak versenyezni a latin-amerikai országok, ahol a földrajzi és klimatikus viszonyok, a földtulajdonszerzés nehézsége és a jóval magasabb hajójegyárak kezdetben visszavetették a kivándorlási kedvet.²³

Mindezeket figyelembe véve a bevándorlást a latin-amerikai országok különféle eszközökkel próbálták ösztönözni, ezek egyik legfontosabb eleme volt a különböző törvények, rendeletek megalkotása. Latin-Amerika legtöbb országa az érkező telepesekeket szinte azonnal honosította, illetve ezen kívül további kedvezményeket kaptak. A második generáció tagjai már választójoggal is rendelkezhetek.²⁴ Peruban San Martín 1821. október 8-án kihirdetett rendelete szerint az összes külföldre ugyanazok az állampolgári jogok, illetve törvények vonatkoztak, mint a peruiakra.²⁵ Egy évvel később egy rendelet mondta ki, hogy azok a külföldiek, akik bármilyen tudományt, művészetet akarnak művelni Peruban, vagy kereskedőházat kívánnak nyitni és le szerzetnének telepedni, perui állampolgárokká válnak. Mindemellett „minden külföldi, aki bármely olyan új eljárást vagy eszközt kíván bevezetni az országban, mely a mezőgazdaság és azok termékei, a bányászat, illetve az ipar fejlesztését szolgálja, [...], egy évre adómentességben részesül...”²⁶ Peru *kinai törvényként* is ismert, első bevándorlási törvénye 1849-ben született meg, mely egyedülálló a maga nemében az adott korszakban, ugyanis 2. cikkelyében kifejezetten a szerződéses munkások Kínából történő beutaztatásáról szól, akik tíz évre mentesültek minden adó fizetése és a katonai szolgálat alól.²⁷ Bolívia 1826-os alkotmánya bolíviai

²³ Ayala Mora, Enrique, 2008. 66.

²⁴ Schwarz, Tobias: Políticas de inmigración en América Latina: el extranjero indeseable en las normas nacionales, de la Independencia hasta los años de 1930. *Procesos: revista ecuatoriana de historia*, 36 (II/2012), 5.

²⁵ Estatuto Provisional de 1821. 1821. október 8. In: Masias, José (szerk.): *Colección de leyes, decretos y ordenes publicadas en el Peru desde su independencia en el año 1821, hasta 31 de diciembre de 1830*, 1831. 1. kötet, 43.

²⁶ Decreto de 19 de abril de 1822. In: Masias, 1831. 82.

²⁷ Ley General de Inmigración, 17 de noviembre de 1849. In: Archivo Digital de la Legislación del Perú. <http://www.leyes.congreso.gob.pe/LeyNoNumeP.aspx> (letöltés ideje: 2018. január 26.)

állampolgárként fogadott el minden, legalább három éve az országban élő külföldit.²⁸ Argentína és Chile is igen korán hoztak bevándorlást támogató intézkedéseket. Buenos Airesben egy 1824-es rendelet Bevándorlási Bizottság létrehozását írta elő, amelynek legfontosabb feladata a betelepülés elősegítése volt.²⁹ Argentína 1876-ban elfogadott, *Ley Avellanada* néven ismert bevándorlási törvényének megjelenéséig a felállított bizottság által elkészített dokumentum szabályozta a külföldiek letelepedését. A bevándorlási törvény rendelkezett egy, a belügyminisztérium alá rendelt bevándorlási osztály megalakításáról. Feladatait a törvény szövegében részletezték, ezek közé tartozott többek között a bevándorlás ösztönzése, a külföldön tevékenykedő bevándorlási ügynökökkel való kapcsolattartás, a bevándorlókat szállító hajók ellenőrzése és a törvények betartatása, az országba érkezők nyilvántartása, a kikerkeztetett letelepedésének segítése, éves beszámolók készítése a beérkező telepesekről, származásukról, szakmájukról, további sorsukról stb.³⁰ Hasonlóképpen külön pontokban sorolták fel az Európában és Amerikában működő bevándorlási ügynökök feladatait. A törvény pontosan előírta a bevándorlók fogadásának szabályait, a hajók orvosi ellenőrzésének lépéseit. A bevándoroltatási költségekre külön alapot hozott létre az állam. A törvény részletezte a termőföldek használatának szabályait is, a leteleplő családok legalább 50 hektár földet kaptak, és további földeket vásárolhattak maguknak, melyhez később visszatérítendő anyagi támogatást kaptak. A termelés beindításához a telepések igényelhetek haszonállatokat, vetőmagot és szerszámokat.³¹

Chilében jóval hamarabb, a szubkontinens történetében elsőként, már 1824-ben bevándorlási törvényt fogadtak el, melynek legfőbb célja a megműveletlen területek betelepítése volt, de itt is szerepeltek

²⁸ Constitución política, 19 de noviembre de 1826. Bolívia.
<http://www.cervantesvirtual.com/obra-visor/bolivia-3/html/> (letöltés ideje: 2018. január 22.)

²⁹ Torbágyi Péter: *Magyar kivándorlás Latin-Amerikába az első világháború előtt*. Szeged, 2009. 146.

³⁰ Ley de Inmigración y Colonización de la República Argentina. 1876.10.06. In: Lahouane, Félix: *Códigos y leyes usuales de la República de Argentina*. 1889. 2. kötet, 28.

³¹ Lahouane, 1889. 30–48.

adókedvezmények és a katonai szolgálat alól való mentesség is.³² Szintén viszonylag korán, már 1831-ben kihirdették Venezuela első bevándorlási törvényét. Venezuela helyzete egyedi volt, a gyarmati korban igen nagyszámú kanári-szigeteki érkezett e térségbe, a terület legnagyobb számú bevándorlócsoportját alkotva több évszázadon keresztül. 1831-ben Venezuela első bevándorlási törvénye kifejezetten a Kanári-szigetekről érkező bevándorlást igyekezett elősegíteni.³³ „A Kanári-szigetek lakosai könnyen és nagy kedvezményekkel költözhetnek az ország területére, mivel vallásunk, nyelvünk, szokásaink azonosak [...]” – fogalmazott a törvény szövege. A köztársaság a kanári-szigeteki bevándorlás ösztönzésére földtulajdont biztosított, továbbá tíz évre adókedvezményeket és felmentést a katonai szolgálat alól.³⁴ Chile és Venezuela korai bevándorlási törvényeit követően néhány országban a század közepén, máshol pár évtizeddel később születtek meg a szabályozó rendeletek. Mexikó betelepítési törvényét az első, 1824-es próbálkozások után 1846-ban fogadták el. A törvény rendelkezett egy kolonizációs osztály felállításáról is, melynek első feladatai közé tartozott a parlagon lévő, telepések számára hasznosítható földek felmérése.³⁵ Costa Rica kolonizációs törvénye 1862-ben született meg, Paraguayban és Uruguayban egészen az 1880-as évekig kellett erre várni. Braziliában 1823-tól működött a VI. János által alapított Betelepítési Bizottság³⁶, noha ekkor még a brazil gazdaság

³² Lara Escalona, María Daniela: Evolución de la legislación migratoria en Chile. Claves para una lectura (1824-2013). *Revista de historia del derecho*, no. 47. január/2014, 63.

³³ Primera Garcés, Maye: El regreso de los blancos pobres. Una aproximación a la política de inmigración de los canarios y españoles a Venezuela promovida a partir de 1830. *Tiempo y espacio*, Vol. 20. No. 53. http://www.scielo.org.ve/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S1315-94962010000100005 (letöltés ideje: 2018. február 1.)

³⁴ Ley del 13 de junio de 1831. In: *Cuerpo de Leyes de Venezuela*. Caracas, 1. kötet, 1851. 92.

³⁵ Reglamento de 4 de diciembre de 1846 para la Dirección de Colonización. http://cdigital.dgb.uanl.mx/la/1080047387/1080047387_033.pdf (letöltés dátuma: 2018. május 25.)

³⁶ Pontos megnevezése: Comissão de Colonização, Civilização e Catequização dos Índios, forrás: *Arquivo Histórico da Câmara dos Deputados*. <https://arquivohistorico.camara.leg.br/index.php/comissao-de-colonizacao-civilizacao-e-catequizacao-dos-indios> (letöltés dátuma: 2018. június 17.)

munkaerőszükségletét nagyrészt rabszolgák biztosították.³⁷ Ugyan 1850-től már megtiltották a rabszolgákkal való külföldi kereskedelmet, a rabszolgaságot csak 1888-ban törölték el. A rabszolgamunka fokozatos kiváltására Brazília ekkor indította el intenzívebben bevándorlást ösztönző politikáját. Az 1871-ben alapított *Associação Auxiliadora de Colonização e Imigração* társaság a század végétől hatékony munkába kezdett. Azon kívül, hogy São Paulo provinciába bevándorlók beutaztatását segítette, földeket vásárolt fel, mért ki és osztott fel későbbi telepek létrehozására. A brazil császári kormánnyal kötött egyezség értelmében a társaság fedezte a beutaztatás, a megérkezést követően pedig a szállás és étkeztetés költségeit. 1884-ben egy képviselői csoport indítványozta egy letelepedést segítő törvény elfogadását. A tervezet szerint vasútvonalak és folyók mentén létesítettek volna telepeket iskolákkal, ahová főként olasz és portugál bevándorlókat vártak volna, mindenekelőtt kávéültetvényekre.³⁸ A módosításokkal elfogadott törvény értelmében az Európából mezőgazdasági telepekre érkezők útiköltségét támogatta a brazil kormány, és megindult több telep létesítése. A törvény betartását egy bevándorlásügyi biztos felügyelte.³⁹

Az említetteken kívül további propagandatevékenységet is folytattak a kormányok, hogy minél vonzóbbnak mutassák országukat a telepesek számára. Különböző országleírásokat, gazdasági elemzéseket jelentettek meg, melyeket igyekeztek Európában is terjeszteni, azzal a nem titkolt szándékkal, hogy újabb munkáskezek induljanak az európai kikötőkből Latin-Amerika felé. E kiadványok egy részét maguk az Európába küldött bevándorlási ügynökök adták ki és terjesztették. Nagyszerű példa e műfajra egy 1886-ban, Párizsban megjelent füzet, melyet Chile bevándorlási ügynöke, B. Dávila-Larrain adott ki *Chili. Its Advantages and Resources for European Emigrants* címmel. Az anyag pontos

³⁷ Kovács Antónia: Bevándorlási politika – bevándorolt kisebbségek Braziliában. *Regio*, 1993/4. 137.

³⁸ González Martínez, Elda Evangelina: *La inmigración esperada: la política migratoria brasileña desde João VI hasta Getulio Vargas*. CSIC Press, 2003. 86–89.

³⁹ *Annaes da Asambleia Legislativa Provincial de São Paulo. Primeiro Anno de 25ª Legislatura*. São Paulo, Typographia de Correio Paulistano, 1884. Projecto nº 7, 35–60.

országleírást ad a korabeli Chiléről: földrajzi és demográfiai jellemzőin túl bemutatja az ország klimatikus viszonyait, melyek – a leírás szerint – optimálisak az európai telepesek számára. Az európai olvasók részletes információkat kaptak Chile gazdasági helyzetéről, mezőgazdaságáról, állattenyésztéséről, bányászatáról, oktatási rendszeréről, az orvosi ellátásról, minden esetben kiemelve az ország kedvező adottságait. Az anyagban a chilei ügynök Chilébe bevándorolt külföldiektől közöl pozitív véleményeket, illetve részletes képet kapunk a már létező külföldi telepekről is. „Chile nem egy elképzelt Eldorádo.” – írja Larrain, majd így folytatja: „egyszerűen Amerika legbékésebb és egyben a világ egyik legtermékenyebb országa: egy olyan ország, ahol mindenki dolgozik és mindösszesen kellően előrelátónak kell lenni ahhoz, hogy valaki gazdaggá váljon”.⁴⁰

Hasonló céllal íródott egy másik, argentin publikáció is. Az ország függetlenségének és megszületésének századik évfordulójára kiadott füzet címlapján már vastag betűkkel szerepel a következő felirat: „A country adapted in every way for European immigration”, azaz ismét egy célzottan a bevándorlást támogató kiadványról van szó. Az első oldaltól kezdve részletes leírást olvashatunk arról, milyen procedúrára számíthatnak a kivándorlók megérkezésük pillanatában és azt követően: milyen orvosi vizsgálatokon esnek majd át, milyen élelmiszerellátást kapnak, mit kell tenniük a bevándorlóknak a letelepedés kérelmezéséhez. A földrajzi viszonyok, klíma, politika, gazdaság, földkérdés, kereskedelmi kapcsolatok és infrastruktúra jellemzői mellett megjelennek a különböző foglalkozások átlagos bérei, illetve a megélhetés költségei is.⁴¹ A propagandaanyagok jellemző formái voltak e füzetek, melyek a tömeges bevándorlás időszakában nagy számban jelentek meg és – sokszor túlzásoktól sem mentesen – pozitív színben igyekeztek feltüntetni a bevándorlókat váró országokat. Ahogy jeleztük, a bevándorlást elősegíteni kívánó kormányok megrendelésére készültek e kiadványok, de előfordult az is, hogy európai

⁴⁰ Dávila-Larrain, Benjamin: *Chili. Its Advantages and Resources for European Emigrants*. Párizs, 1886. 44.

⁴¹ B. Martínez, Alberto: *The Argentine Republic. The Argentine Republic in its first Centennial Year*. Buenos Aires, 1910.

országokban adtak ki az óceánon túli területeket előnyös célországokként bemutató füzeteket, könyveket.

Nem mindegyik országban volt sikeres a bevándorlási politika, a klimatikus és földrajzi viszonyok erősen befolyásolták a célország kiválasztását. A legkedvezőbb régióknak a dél-amerikai, mérsékelt övi országok, úgymint Argentína, Brazília, Uruguay, Chile bizonyultak, ezen országok lakossága a század második felében nagymértékben növekedett. Latin-Amerika a 19. század végén és 20. század elején kisebb mértékben ugyan, mint az Egyesült Államok, de szintén a tömeges bevándorlás célpontja lett. Számadatokat tekintve a legnagyobb befogadó ország az Egyesült Államok volt, azonban, ha a külföldiek arányát nézzük az ország lakosaihoz viszonyítva, érdekes adatokat találunk. A 19. század második felében Argentína és Uruguay esetében a külföldiek aránya a meglévő népességhez képest magasabb volt, mint az Egyesült Államokban vagy Kanadában. A korábbi gyarmati központokat kevésbé érintették a folyamatok, ezek elmaradottabb térségekké váltak, nagyszámú színes, szegény rétegekkel. A fehér bevándorlók nagyarányú jelenléte, a haladás és jólét jellemzően Argentína partvidéki területein, Costa Ricában és São Paulo környékén volt érzékelhető.⁴² 1850 és 1900 között a kontinens lakossága megduplázódott, 1930-ig még majdnem 70%-kal nőtt, ekkor már több mint 100 millió volt a népesség (száz évvel korábban valamivel több, mint a tizede, 13,5 millió volt a kontinens lélekszáma). Öt évtized alatt Argentínába mintegy 4 millióan, Brazíliába 2 millióan, Kubába és Uruguayba mintegy 600 ezren, Chilébe 200 ezren érkeztek.⁴³ 1820–1932 között Argentínában 6,5 millióan, Brazíliában 4,3 millióan, Kubában 1,4 millióan és Uruguayban mintegy 700 ezren telepedtek le.⁴⁴ A beutazást segítő törvények és intézkedések (hajójegyek biztosítása) mellett a legnagyobb befogadó országokban azonnali támogatást kaptak a megérkező kivándorlók, ezek legfontosabbja a már említetteken túl a megérkezést követően az elszállásolás volt. Buenos Airesben az 1880-as évek megnövekedett bevándorlási

⁴² Goebel, Michael: *Immigration and National Identity in Latin-America, 1870-1930*, Oxford Research Encyclopedia of Latin American History. <http://dx.doi.org/10.1093/acrefore/9780199366439.013.288> (letöltés ideje: 2018. április 20.)

⁴³ Sánchez Albornoz, 1977. 182–184.

⁴⁴ Moya, 1998. 46.

hullámának köszönhetően meglévő épületeket próbáltak felszabadítani a kiérkező bevándorlók számára, majd egy hotel építési munkálatait is elindították a 20. század elején, melyet 1911-ben adtak át és 1953-ig üzemelt. Itt fogadták az érkezőket, akik az épület munkaügyi hivatalában munkalehetőségeket kereshettek, szükség esetén kórházi ellátást és természetesen szállást kaphattak. A szállást és ellátást öt napon keresztül az argentin állam biztosította ingyenesen, mely időszakot betegség esetén, illetve amennyiben nem talált munkát a bevándorolt, meg lehetett hosszabbítani.⁴⁵

Funkcióiban és működésében hasonló hotelek épültek Uruguayban, Chilében vagy Braziliában, ez utóbbi ország esetében São Paulo Bras negyedében, ahol az első szálláshely 1878 óta működött. 1888-ban adták át a több évtizeden keresztül működő hotel, melyben postai és telegráf szolgáltatások is elérhetőek voltak; a brazil állam egy héten át biztosított szállást itt a bevándorlók számára.⁴⁶

A 19. század közepétől a legtöbb országban (nem hivatalos) statisztikai adatok is rendelkezésre álltak a bevándorlók számát és származási országát illetően. Általában először az adatokat kikötői hatóságok gyűjtötték, majd a század utolsó évtizedeiben már bevándorlási bizottságok vagy felügyeltek végezték ezt, a 20. században pedig a feladatkör egy-egy ország esetében (például Brazília) külön statisztikai osztályokhoz került. A számadatok pontossága nem megbízható, hiszen egyrészt nehéz volt követni, hogy kik, milyen céllal érkeztek az adott országba, mennyi ideig tartózkodtak ott, másrészt nem utaztak-e tovább másik országba. A századelőn általában a harmad-, vagy másod- és harmadosztályú utasokat kezelték a hatóságok bevándorlóként, továbbá Argentínában külön kezelték a tengeren, illetve folyón (a Río de la Platán, Uruguay felől) érkezőket. Braziliában a harmadosztályon érkezetteket

⁴⁵ Gerstner, Laura Oliva: El alojamiento de inmigrantes en el Río de la Plata, siglo XIX y XX: planificación estatal y redes sociales. *Revista Bibliográfica de Geografía y Ciencias Sociales*, Vol. XIII, n°779, 2008. <http://www.ub.edu/geocrit/b3w-779.htm> (letöltés dátuma: 2018. június 15.)

⁴⁶ Capel, Horacio: El control de las migraciones internacionales y el memorial de los inmigrantes en São Paulo, Brasil. *Revista Bibliográfica de Geografía y Ciencias Sociales*, Vol. XII, n°739, 2007. <http://www.ub.edu/geocrit/b3w-739.htm> (letöltés dátuma: 2018. június 15.)

tekintették bevándorlóknak.⁴⁷ Ezek egy része „fecske” volt, azaz csak átmeneti időre érkezett a magas fizetések reményében. A bevándorlás legfontosabb periódusában Argentínában a kivándorlók közel 35%-a, Braziliában több, mint 45%-a maradt meg és települt le.⁴⁸

A Nemzetközi Munkaügyi hivatal 1925-ben egy több nemzetiségű kutatócsoportot⁴⁹ bízott meg azzal a feladattal, hogy a világ országai munkaügyi szervezeteinek, éves statisztikai adatainak, levéltári anyagainak vizsgálatával statisztikai táblákat és történeti statisztikai anyagokat állítson össze a 19. századtól az 1920-as évekig tartó időszakról. Nehéz harmonizálni a különböző országok anyagait, nem minden esetben állnak rendelkezésre ugyanazokra az időszakokra az adatok, de a tendenciák jól érzékelhetők. Az alábbiakban néhány szemléltető táblázatban igyekeztünk összegezni a bevándorlás legfontosabb éveinek adatait három, jelentős számú bevándorlót befogadó országban (Argentína, Uruguay, Brazília). A következő táblázatban jól kivehetők az 1870 és 1924 közötti időszak bevándorlási csúcsai: a nyolcvanas évek felfutását követően a kilencvenes években Argentínában és Uruguayban csökkenés látható, ez főként a két országban ekkor bekövetkező gazdasági válságnak és visszaesésnek tudható be. Az 1900-as évek eleje az I. világháborúig újabb növekedést mutatott, ezt a világháború törte meg. A háború alatti visszaesés főként Braziliában és Argentínában volt igen erőteljes, a világháborút követően már a bevándorlás nem tudta elérni az azt megelőző intenzitást. A férfiak erős túlsúlya is jól látható, a nők aránya sok esetben a kivándorlók harmadát sem érte el.

⁴⁷ Bővebb információk a statisztikai adatok gyűjtésének módszereiről: Ferenczi, Imre: *Statistics of Migration, Nation Tables, Argentina, Brazil, Paraguay, Uruguay, Chile*. In: Willcox, Walter F. (szerk.): *International Migrations, Volume I. Statistics*, NBER, 1929. 537–582.

⁴⁸ Sánchez Albornoz, 1977. 182–184.

⁴⁹ A csoport magyar tagja Ferenczi Imre volt.

Évszám	Argentína (tenger felől érkezők)			Brazília (Rio de Janeiroba érkezéssel)			Uruguay (Montevideoba érkezéssel)		
	férfiak	nők	összesen	férfiak	nők	összesen	férfiak	nők	összesen
1870	22 592	8 306	30 898			5 158			2 1148
1880	17 124	9 519	26 643			30 355	7 036	2 167	9 203
1884	33 294	16 329	49 623			24 890	9 540	2 414	1 1954
1888	92 540	36 575	129 115			133 253	13 386	3 195	16 581
1889	150 275	68 469	218 744			65 246	21 856	5 493	27 349
1890	53 027	24 788	77 815	58 395	26777	85 172	19 014	5 103	24 117
1891	18 228	10 038	28 266	134 248	6 903	191 151	9 805	2 111	11 916
1895	42 410	18 816	61 226	60 146	31 627	91 773	8 128	1 030	9 158
1900	61 900	22 951	84 851			40 300	6 649	2 243	8 892
1905	130 563	46 554	177 117			70 295			
1910	213 169	76 471	289 640	54 852	23 732	78 584			
1912	237 989	85 414	323 403	117 445	58 491	175 936			
1913	215 871	86 176	302 047			189 184	14 044	2 595	16 639
1915	27 957	17 333	45 290			30 333	3 921	1 675	5 596
1918	8 358	5 343	13 701			19 793	3 318	1 894	5 212
1920	56 110	30 922	87 032	49 080	21 947	71 027	6 362	3 728	10 090
1924	110 446	49 493	159 939			96 052			

1.táblázat Kierkezők száma 1870 és 1924 között Argentínában, Braziliában és Uruguayban, saját összeállítás⁵⁰

A kivándorlók összetételére vonatkozó kutatások egyértelműen a fiatal, nagy munkabírású férfiak túlsúlyát mutatják, az okok között legfontosabként említhető az a tény, hogy a kivándorlás költségeit leginkább minimalizálni, egyben a megtakarítások összegét maximalizálni akkor tudták, ha család nélkül utaztak ki. A kivándorlók között a fiatalok magas aránya hozzájárult a befogadó országok erőteljes demográfiai növekedéséhez (és az etnikai keveredéshez), a belső demográfiai növekedés ezekben az országokban jóval magasabb volt, mint a bevándorlás által kevésbé érintett régiókban.⁵¹

⁵⁰ Willcox, Walter F: Statistics of Migration, Nation Tables, Argentina, Brazil, Paraguay, Uruguay, Chile. In: Willcox, 1929. 537-582.

⁵¹ Ayala Mora, 2008. 59–60.

Érdeemes megvizsgálni a kiérkezők származását is, ezeket az adatokat szintén viszonylag nehéz a különböző országok esetében összesíteni és egybevetni. Az alábbi táblázatban a legnagyobb bevándorló csoportok összegyűjtésére vállalkoztunk. A táblázatból kiténik, hogy a pozitivista kormányok által áhított nyugat-európai bevándorlás messze elmaradt a Dél-Európából érkezőtől. A legnagyobb bevándorló csoport a vizsgált időszakban mindhárom ország esetében az olasz, ezt követik csak a spanyolok Argentínában és Uruguayban, illetve a portugálok Braziliában, itt a spanyolok a harmadik helyre csúsztak, míg a másik két országban a portugálok kis jelentőségű csoportot alkottak. Egyedül Argentínában volt jelentősebb a francia bevándorlás, míg a német, az orosz és osztrák-magyar monarchiabeli bevándorlók száma mind Argentínában, mind Braziliában számottevő volt. Külön figyelmet érdemel az Argentínában ötödik legnagyobb csoportként megjelenő, minden országban török-arabnak nevezett réteg.

Származás	Argentína (1857-1924)	Brazília (1857-1924)	Uruguay (1879-1921)
német	100 699	162 808	9 220
olasz	2 604 029	1 440 411	140 173
portugál	38 196	1 111 587	3 750
spanyol	1 780 295	546 130	98 203
francia	226 894	32 759	20 852
brit	64 426	21 310	12 536
osztrák- magyar	91 869	88 625	2 915
török-arab	157 185	72 027	–
orosz	169 257	108 611	711

2.táblázat Kiérkezők származása Argentínában, Braziliában és Uruguayban 1857-1924 (1879-1921) között, saját összeállítás⁵²

Bár a statisztikai adatok országokra lebontva vizsgálják a kiérkezők számát, valójában érdekesebb régiókról beszélni és régiókat vizsgálva értelmezni a különböző folyamatokat. A bevándorlók kiérkezését követően ugyanis szinte folyamatos volt a

⁵² Willcox, 1929. 537-582.

határokon átnyúló népmozgás. Főként a Río de la Plata térségére igaz ez, mely a legnagyobb befogadó térség volt, illetve maguk az európai bevándorlók számára nem feltétlenül jelentett nagy különbséget Argentína vagy Brazília, általánosítva „Dél-Amerikába” érkeztek és telepedtek le.⁵³

A tömeges bevándorlás az érintett térségekben teljesen megváltoztatta a lakosság demográfiai összetételét, a már említett Río de la Plata vidékén nagyszámú olasz és spanyol élt már a századfordulón. Az argentinai németek legtöbbször Volga menti német volt, a franciáknak nevezettek jó része baszk, írek ezreit egyszerűen angolnak hívták, de az olasz vagy spanyol megnevezés is magyarázatra szorul: spanyol baszkok, galíciaiak, kanáriaiak, katalánok voltak valójában a spanyolként kivándoroltak, míg az olaszok esetében ligúriaiak vagy calabriaiak vándoroltak ki, s csak a letelepedésüket követően vált identitásuk „össznezmetivé”. Hasonlóan érdekes volt a *turcok*, azaz törökök (közel-keletiek) kategóriája. A főként az Oszmán Birodalom területéről érkező bevándorlókat hívták így, nem foglalkozva azzal, hogy libanoni, szíriai, palesztin, örmény, perzsa vagy esetleg más népcsoportok tagjai voltak.⁵⁴ A Közép-Kelet-Európából érkezők nemzetisége is nehezen volt beazonosítható, melyet nem rögzítettek sem az induló, sem az érkező kikötőkben, csak a származási országot, mely például az Osztrák-Magyar Monarchia nemzetiségei vagy a három ország területén élő lengyelek esetében megnehezíti a kivándorló csoportok kutatását. A monarchia felbomlását követően az önálló államok különböző módszerekkel vezetett statisztikai és azok eltérő interpretálása szintén nehezíti a reális kép alkotását a kivándorlók nemzetiségéről.⁵⁵

Latin-Amerika egyes régióiban (melyek közül kiemelkedett a Río de la Plata vidéke) a 20. század elejére a bevándorlók aránya igen magas értékeket mutatott. Különböző vallású és nemzeti hovatartozású csoportok érkeztek Ázsiából, Afrikából, Európából; jelentős hatást gyakoroltak e térségek társadalmára, kultúrájára, benépesítették az addig lakatlan területeket, vagy fontos részei lettek a formálódó városi munkásrétegeknek. A függetlenségi időszak

⁵³ Goebel, 2–5.

⁵⁴ Foote – Goebel, 2014. 11–13.

⁵⁵ Puskás, 1980. 654.

spanyol-amerikai, fehér elit rétegei európai (főként észak- és nyugat-európai) bevándorlásról álmodtak, a mesztic és mulatt tömegek számára jó példával szolgáló, fejlődést és civilizációt hozó munkás rétegekről, melyeknek fontos szerepet szántak a nemzeti identitás fejlődésében is. Latin-Amerika idegenbarát képe a 20. század első évtizedeiben komoly változásokon ment keresztül. A 19. század korábban említett, bevándorlás párti, pozitivistá eszméáramlataival és kormánypolitikáival szemben megjelent egy ellenkező attitűd, melynek egyik lényeges eleme a bevándorlóellenesség, ami tetten érhető a 20. század első évtizedeinek politikai magatartásában. A bevándoroltaknak egészségeseknek, szófogadóknak, fogamzóképeseknek és legfőképpen lehetőség szerint *fehéreknek* kellett lenniük. Míg közvetlenül a függetlenség kikiáltásának időszakában a különböző országok nem korlátozták a bevándorlást, a század utolsó harmadában már rögzíteni kezdték a bevándorlás feltételeit, sőt, megjelentek olyan felsorolások a törvények és rendeletek szövegében, melyek a nem kívánatos személyeket jelölték meg. A nemzetekre veszélyes tényezők (bűnözők, csavargók, bolondok, barbárok) között feltüntetettek nem kívánatos külföldieket is,⁵⁶ elsőként ázsiaiakat és külön csoportként a romákat.

Uruguayban a bevándorlás állami szabályozását és kontrollját az 1890-ben megszületett bevándorlási törvény indította el, mely az 1876-os argentin bevándorlási törvényhez hasonló eszközökkel igyekezett a bevándorlást ösztönözni, ugyanakkor már korlátozások is megjelentek. Elsőként a fertőző betegségben szenvedőket, koldusokat, munkára bármilyen oknál fogva alkalmatlanokat, illetve a hatvan év felettieket zárta ki a törvény, azonban a kört tovább bővítette 27. cikkelyében, nagyon világosan a következőképpen fogalmazva: „a köztársaság megtiltja továbbá az ázsiai és afrikai bevándorlást, illetőleg a «zíngaróknak» vagy «bohémeknek» nevezett egyének betelepülését.”⁵⁷ Azaz az ázsiaiak és afrikaiak mellett a romák számítottak nem kívánatos személynek Uruguayban már az 1890-es években.⁵⁸ E megkülönböztetés a szomszédos

⁵⁶ Schwarz, 2012. 45–47.

⁵⁷ Acerenza Prunell, Sylvia: Los siriolibaneses y la Ley de 1890: El racismo como ordenador de la política inmigratoria. *Antropología Social y Cultural, Anuario 2004-2005*, Montevideo: Unesco, 61–62.

⁵⁸ Itt kell megjegyeznünk, hogy Uruguayban szinte egyedülként a romákat bohémokként ismerték, míg a szubkontinens szinte összes többi államában a

Argentína törvényében tizennégy évvel korábban még teljes mértékben hiányzott, sokkal inkább az Egyesült Államok századvégi politikájának hatását lehet a történések mögött sejteni. Az Egyesült Államokban 1882-ben lépett érvénybe az első faji alapon kizáró bevándorlási törvény (Chinese Exclusion Act), mely a „sárga veszély” ellen fogalmazódott meg. E mellett a századvég pozitivista és szociáldarwinista gondolkodóinak aggodalma is felsejlik az intézkedések hátterében, akik egyértelműen a bevándorlás szelekciója mellett foglaltak állást, a felsőbbrendű, észak-európai és angolszász bevándorlókat részesítve előnyben. Chile sem fogadta jó szívvel a kínaiakat 1893-as bevándorlási törvénye szerint, majd a sort további országok folytatták. Paraguay 1903-as bevándorlási törvénye szinte szó szerint az uruguayi példát másolta le,⁵⁹ a tendencia pedig tovább folytatódott. 1914-től egyre több ország vezetett be olyan adminisztratív intézkedéseket (például a kötelező orvosi igazolásokat), melyek feltételeket szabtak az országokba történő belépéshez. Ekkor már politikai okok miatt sem feltétlenül láttak szívesen egyes – főként baloldali – bevándorló csoportokat.⁶⁰

Az Egyesült Államok a 20. század elején tovább folytatta a bevándorlás korlátozását célzó politikáját, melyet ekkor már nem csak a színes bőrű tömegekkel szembeni félelem, de a bevándorlók asszimilációját célzó sikertelen próbálkozások és az I. világháború, illetve azt követően az európai tömegek kivándorlása és az 1917-es orosz forradalom hatásaként az európai forradalmi eszméktől való félelem is erősített.⁶¹ 1921-ben és 1924-ben új bevándorlást korlátozó törvényeket fogadtak el; az első törvény az 1890-es

magyarokkal azonosították e népcsoportot. A témában I. Torbágyi, Péter: Magyar-cigány kivándorlás Latin-Amerikába. In: Anderle, Ádám (szerk.): *A láthatatlan nép. Cigányok az ibériai félszigeten és Latin-Amerikában*. Szeged, 2008. 43–53.

⁵⁹ Ley de Inmigración del 6 de octubre de 1903. 14. cikkely. In: Fischer, Sara – Palau, Tomás – Pérez, Noemia (szerk.): *Inmigración y Emigración en el Paraguay 1870-1960. Documento de trabajo*. CLACSO, 1997. 32–35.

⁶⁰ Szabó Máté Csaba: Az államilag támogatott migráció és bevándorlás háttere és eredményei Argentínában. *Acta Humana*, 2016/4. 74–75. https://folyoiratok.uni-nke.hu/document/nkeszolgaltato-uni-nke-hu/06_Acta_Humana_2016_4_Szabo_M-Cs.pdf (letöltés dátuma: 2018. április 30.)

⁶¹ Puskás Julianna: Az Egyesült Államok bevándorlás politikája. *Regio*, 1993/3. 154.

népszámláláskor az országban tartózkodó külföldi népesség 3%-ában, míg a második törvény már csak 2%-ában határozta meg az évente beengedhető bevándorlók számát.⁶² Az észak-amerikai kvótatörvények következtében egy újabb migrációs hullám indult meg Latin-Amerikába.⁶³ A latin-amerikai kormányok idegenbarát és bevándorlást ösztönző politikája azonban ekkorra már komoly változásokon ment keresztül. A gazdasági világválság tovább rontott a helyzeten, az ezt követő időszakban a legtöbb ország korlátozó rendeleteket vezetett be. A faji és etnikai alapú szigorítások sorában számos országot említhetünk. Panama 1904-ben megtiltotta a kínaiak, törökök és szíriaiak bevándorlását, 1932-ben tovább bővítve a sort a palesztinokkal, libanoniakkal, afrikaiakkal. El Salvador 1930-ban ugyanezeket a csoportokat tiltotta ki az országból, megemlítve még a mongolokat, malájokat és a “magyarként” ismert cigányokat. Costa Ricában már 1897-ben a kínai bevándorlást tiltó rendelet született meg, melyet a 20. század elején több, hasonló követett, 1904-ben már törökök, szíriaiak, cigányok, arabok sem érkezhettek az országba. 1942-ben szintén a színes bőrű bevándorlók ellen adtak ki rendeletet.⁶⁴ Brazíliában 1923-ban tiltották be a négerek és korlátozták az ázsiaiak bevándorlását.⁶⁵ A korlátozások mellett a latin-amerikai államok további adminisztrációs akadályokat is állítottak a nem kívánt bevándorlás megfékezésére kvóták felállításával, illetve megemelt letelepedési adókkal. Ezek oka azonban részben keresendő csak a faji és etnikai alapú diszkriminációban.

Az I. világháborút követően, a harmincas évekig még jelentős számú bevándorló érkezett Latin-Amerikába, a legtöbben ismét Argentínába, Brazíliába és Uruguayba, de Mexikó, Chile és Kuba is a célországok közé tartozott. A legtöbben a századfordulóhoz

⁶² 1921. Emergency Quota Law, 1924. Immigration Act. US Immigration Legislation Online, University of Washington Bothell Library. <http://library.uwb.edu/Static/USImmigration/USImmigrationlegislation.html> (letöltés dátuma: 2018. május 20.)

⁶³ Ekkor a magyar kivándorlás is fellendül, a témában I. Puskás Julianna: *Kivándorló magyarok az Egyesült Államokban 1880-1940*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1982.

⁶⁴ Schwarz, 2012. 58–64.

⁶⁵ Tucci Carneiro, Maria Luiza: Retrato en blanco, negro y amarillo. *Puentes*, diciembre 2005. 26.

hasonlóan ekkor is Európa déli országaiból érkeztek, bár ebben az időszakban igen jelentőssé vált a közép-kelet európai emigráció (az I. világháborút lezáró békeszerződések és határváltozások miatt), és az ázsiai, illetve közel-keleti bevándorlás is.⁶⁶ Az 1929-1930-as nagy gazdasági világválságnak azonban komoly következményei voltak a kontinens bevándorlási politikáira, a gazdasági recesszió és a megjelenő munkanélküliség hatására korlátozásokat vezettek be minden országban, egyes esetekben teljesen be is tiltották a bevándorlást. Az egyik legismertebb példa Brazíliáé: már 1927-től megszüntették a São Paulóba tartó bevándorlás állami támogatását, majd további korlátozásokat vezettek be 1934-től. A brazil kormány kvótákhoz kötötte a bevándorlók számát, a megelőző ötven évben érkezettek maximum 2%-ában határozva meg azon külföldiek arányát, akik az országba léphettek. 1935-től ugyan az állam újra támogatást biztosított a bevándorlók számára, de már csak hivatalos meghívólevéllel lehetett bevándorló vízumot szerezni, sőt, 1937-től az *Estado Novo*⁶⁷ törvényileg korlátozta a külföldiek jogait, feloszlatta szervezeteiket.⁶⁸

Jelen tanulmány célja a latin-amerikai bevándorlás legintenzívebb időszakának politikai, demográfiai, társadalmi vetületeinek bemutatása volt. A függetlenség kivívását követő periódusban a megszülető köztársaságok többsége számára a legfontosabb kihívások között említhetjük az addig lakatlan területek betelepítését, az ültetvényeken jelentkező munkaerőhiány mérséklését, az indiánok lakta zónák pacifikálását, illetve a színes tömegek civilizálását. E kihívásokra a legtöbb kormány válasza a hivatalos bevándorlási politikák meghirdetése volt, melyek a 20. század első harmadáig meghatározták a szubkontinens demográfiai folyamatait (egyes régiókban erőteljesebben, másokban kevésbé). Egy igen fontos korszak zárult le a harmincas években, mely a mai napig hatással van e társadalmakra. Befejezésképpen fontosnak érezzük röviden felvázolni a vizsgált időszakot követő évtizedek

⁶⁶ Anderle, 2002. 454–457.

⁶⁷ Getulio Vargas 1937-es elnöki puccsát követően megszülető autoritárius rendszer, a brazil „Új Állam”. Bővebben: Szilágyi Ágnes Judit: A brazil Estado Novo általános jellemzése. *Palimpeszt*, 1997/5-6. http://magyar-irodalom.elte.hu/palimpszeszt/05_szam/12.htm (letöltés ideje: 2018. május 26.)

⁶⁸ Kovács, 1993, 142.; Szilágyi Ágnes Judit: A brazil Estado Novo nemzetiségi politikája. In: *Azonosság és másosság* (Z-füzetek/39), 1992. 37.

főbb jellegzetességeit, melyek tágabb kontextusba helyezik a nagy bevándorlás korszakát.

A II. világháború és az azt közvetlenül megelőző évek egy újabb helyzet elé állították a tengeren túli országokat. A gyarmati kort követő hosszú 19. század után a latin-amerikai népessémozgások harmadik nagy időszaka indult meg, melynek legjelentősebb eleme már a belső migráció volt, bár az európai politikai folyamatok hatásaként a harmincas és negyvenes években még mérsékelt számban főként a fasizmus elől menekülő zsidók érkeztek a kontinensre. A gazdasági világválság hatására kibontakozó fent említett folyamatok és az antiszemitizmus erőteljes jelenléte megakadályozták a nagyobb számú menekült érkezését, ráadásul a II. világháború kirobbanását követően a latin-amerikai országok sorra szüntették meg diplomáciai kapcsolataikat (kivételként Chile 1943-ig, Argentína pedig 1944-ig tartotta fenn őket) a tengelyhatalmakkal, többen hadba léptek Németországgal. A korlátozott számban menekülteket befogadó legfontosabb országok sorrendben Argentína, Brazília, Chile, Kuba és Uruguay voltak.⁶⁹ A II. világháborút követő három évtized a Latin-Amerikába érkező bevándorlás utolsó időszakát jelentette, ekkor a korábbi befogadó országok mellett Venezuela jelentőségét fontos megemlíteni, az ország olajipari fejlődésének köszönhetően. Ugyanebben a periódusban a szubkontinensen nagymértékű népességnövekedés indult meg. Latin-Amerika jelentős demográfiai változásait jól érzékeltetik a lakosságszámra vonatkozó adatok: míg 1920-ban 87 millióan, addig 1950-ben 160 millióan, 1970-ben pedig 279 millióan éltek a régióban.⁷⁰ A hetvenes évektől kezdve már egy ellentétes

⁶⁹ Avni, Haim: Los países de América Latina y el Holocausto. In: Zadoff, Efraim (szerk.): *SHOA - Enciclopedia del Holocausto*. Jeruzsálem: Yad Vashem y E.D.Z. Nativ Ediciones, 2004.

https://www.yadvashem.org/yv/es/holocaust/about/docs/latin_america_and_the_holocaust_avni.pdf (letöltés ideje: 2018. június 20.)

⁷⁰ Pellegrino, Adela: Inmigración y movimientos internos de población en América Latina y el Caribe en los siglos XIX y XX. In: Leander, Birgitta: *Europa, Asia y África en América Latina y el Caribe*. Siglo Veintiuno Editores – UNESCO, 1989. 115.

irányú folyamat, a régió országai közötti, illetve a régióból történő kivándorlás indult meg.⁷¹

Felhasznált irodalom

Acerenza Prunell, Sylvia: Los siriolibaneses y la Ley de 1890: El racismo como ordenador de la política inmigratoria. *Antropología Social y Cultural, Anuario 2004-2005*, Montevideo: Unesco.

Alvarez, Santiago: Indios, gauchos y negros, el otro en la literatura Argentina del siglo XIX. *Desde el Fondo*, 2002. 5-18.

Anderle Ádám: Nemzet és identitás Latin-Amerikában. In: Balogh András – Rostoványi Zsolt – Búr Gábor – Anderle Ádám (szerk.): *Nemzet és Nacionalizmus*. Budapest: Korona, 2002.

Ayala Mora, Enrique: *Historia general de América Latina: los proyectos nacionales latinoamericanos: sus instrumentos y articulación. 1870-1930*, Unesco, 2008.

Avni, Haim: Los países de América Latina y el Holocausto. In: Zadoff, Efraim (szerk.): *SHOA - Enciclopedia del Holocausto*. Jeruzsálem: Yad Vashem y E.D.Z. Nativ Ediciones, 2004. https://www.yadvashem.org/yv/es/holocaust/about/docs/latin_america_and_the_holocaust_avni.pdf (letöltés ideje: 2018. június 20.)

Barros, Sergio: Historia de la navegación. *Sucesos*, 2003/20.

Buchenau, Jürgen: The limits of the Cosmic Race. Immigrant and Nation in Mexico. In: Foote, Nicola – Goebel, Michael (szerk.): *Immigration and National Identities in Latin America*. Gainesville: University Press of Florida, 2016.

B. Martínez, Alberto: *The Argentine Republic. The Argentine Republic in its first Centennial Year*. Buenos Aires, 1910.

⁷¹ Az utóbbi évtizedek folyamatairól magyarul l. Soltész Béla: *Migráció és fejlesztő diaszpórapolitikák Latin-Amerikában*. Ph.D. értekezés, 2006; Soltész Béla: Latin-amerikai migrációs körkép. In: Tarrósy István – Glied Viktor – Vörös Zoltán (szerk.): *Migrációs tendenciák napjainkban*. Pécs, 2015. 177–192.

- Capel, Horacio: El control de las migraciones internacionales y el memorial de los inmigrantes en São Paulo, Brasil. *Revista Bibliográfica de Geografía y Ciencias Sociales*, Vol. XII, n°739, 2007. <http://www.ub.edu/geocrit/b3w-739.htm> (letöltés dátuma: 2018. június 15.)
- Dávila-Larrain, Benjamin: *Chili. Its Advantages and Resources for European Emigrants*. Párizs, 1886.
- Gerstner, Laura Oliva: El alojamiento de inmigrantes en el Río de la Plata, siglo XIX y XX: planificación estatal y redes sociales. *Revista Bibliográfica de Geografía y Ciencias Sociales*, Vol. XIII, n°779, 2008. <http://www.ub.edu/geocrit/b3w-779.htm> (letöltés dátuma: 2018. június 15.)
- Goebel, Michael: *Immigration and National Identity in Latin-America, 1870-1930*. Oxford Research Encyclopedia of Latin American History. <http://dx.doi.org/10.1093/acrefore/9780199366439.013.288> (letöltés ideje: 2018. április 20.)
- González Martínez, Elda Evangelina: *La inmigración esperada: la política migratoria brasileña desde João VI hasta Getulio Vargas*. CSIC Press, 2003.
- A kivándorló zsebkönyve*. Budapest: Légrády Testvérek, 1905.
- Kovács Antónia: Bevándorlási politika – bevándorolt kisebbségek Brazíliában. *Regio*, 1993/ 4.
- Lara Escalona, María Daniela: Evolución de la legislación migratoria en Chile. Claves para una lectura (1824-2013). *Revista de historia del derecho*, no. 47. 2014.
- Livi Bacci, Massimo: *A concise history of world population*. Chichester: John Wiley&Sons, 2017.
- Maddison, Angus: *Historical Statistics. PIB and population data*. Groningen Growth and Development Centre, 2010. <http://www.ggdcc.net/maddison/> letöltés ideje: 2018. november 1.
- Mitchell, Brian. R: *International historical statistics: the Americas, 1750–2005*. New York: Palgrave Macmillan, 2007.

- Moya, José C.: *Cousins and Strangers: Spanish Immigrants in Buenos Aires, 1850-1930*. University of California Press, 1998.
- Mörner, Magnus: *Adenturers and proletarians*. University of Pittsburgh Press, 1985.
- Pellegrino, Adela: Inmigración y movimientos internos de población en América Latina y el Caribe en los siglos XIX y XX. In: Leander, Birgitta: *Europa, Asia y África en América Latina y el Caribe*. Siglo Veintiuno Editores – UNESCO, 1989.
- Pérez Brignoli, Héctor: Crecimiento demográfico de América Latina en los siglos XIX y XX: problemas, métodos y perspectivas. *Avance de Investigación*. Centro de Investigaciones Históricas, Universidad de Costa Rica, 1989/48.
- Primera Garcés, Maye: El regreso de los blancos pobres. Una aproximación a la política de inmigración de los canarios y españoles a Venezuela promovida a partir de 1830. *Tiempo y espacio*, Vol. 20. No. 53.
http://www.scielo.org.ve/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S1315-94962010000100005 (letöltés ideje: 2018. február 1.)
- Puskás Julianna: Kivándorlás – bevándorlás – etnikum. (Kutatások az Egyesült Államokban és Európában). *Történelmi Szemle*, 1980/4. 649-676.
- Puskás Julianna: Az Egyesült Államok bevándorlás politikája. *Regio*, 1993:3. 151-181.
- Puskás Julianna: *Kivándorló magyarok az Egyesült Államokban 1880-1940*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1982.
- Sánchez Albornoz, Nicolás: *La población de América Latina. Desde los tiempos precolombinos al año 2000*. Madrid: Alianza Editorial, 1977.
- Sánchez Albornoz, Nicolás: *La población de América Latina. Desde los tiempos precolombinos al año 2020*. Madrid: Alianza Editorial, 1994.

- Schwarz, Tobias: Políticas de inmigración en América Latina: el extranjero indeseable en las normas nacionales, de la Independencia hasta los años de 1930. *Procesos: revista ecuatoriana de historia*. 36 (II/2012).
- Soltész Béla: Latin-amerikai migrációs körkép. In: Tarrósy István – Glied Viktor – Vörös Zoltán (szerk.): *Migrációs tendenciák napjainkban*. Pécs, 2015.
- Soltész Béla: *Migráció és fejlesztő diaszpórapolitikák Latin-Amerikában*. Ph.D. értekezés, 2006.
- Soltész, Béla: Kivándorlás és diaszpórapolitika Latin-Amerikában. *Külügyi Szemle*, 2015/nyár, 42–62.
- Szabó Máté Csaba: Az államilag támogatott migráció és bevándorlás háttere és eredményei Argentínában. *Acta Humana*, 2016/4. https://folyoiratok.uni-nke.hu/document/nkeszolgartato-uni-nke-hu/06_Acta_Humana_2016_4_Szabo_M_Cs.pdf (letöltés dátuma: 2018. április 30.)
- Szilágyi Ágnes Judit: A brazil Estado Novo általános jellemzése. *Palimpeszt*. 1997/5-6, http://magyar-irodalom.elte.hu/palimpszeszt/05_szam/12.htm (letöltés ideje: 2018. május 26.)
- Szilágyi Ágnes Judit: A brazil Estado Novo nemzetiségi politikája. In: *Azonosság és másság (Z-füzetek/39)*, 1992.
- Torbágyi Péter: *Magyar kivándorlás Latin-Amerikába az első világháború előtt*. Szeged, 2009.
- Torbágyi Péter: Magyar-cigány kivándorlás Latin-Amerikába. In: Anderle, Ádám (szerk.): *A láthatatlan nép. Cigányok az ibériai félszigeten és Latin-Amerikában*. Szeged, 2008, 43–53.
- Torbágyi Péter: *Magyarok Latin-Amerikában*. Budapest: Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága, 2004.
- Tucci Carneiro, Maria Luiza: Retrato en blanco, negro y amarillo. *Puentes*, diciembre 2005.
- Willcox, Walter F. (szerk.): *International Migrations, Volume I. Statistics*, NBER, 1929.

Törvények, alkotmányok, rendeletek:

Annaes da Assembleia Legislativa Provincial de São Paulo. Primeiro Anno de 25ª Legislatura. São Paulo, Typographia de Correio Paulistano, 1884. Proyecto n° 7.

Constitución política, 19 de noviembre de 1826. Bolivia.
<http://www.cervantesvirtual.com/obra-visor/bolivia-3/html/>
(letöltés ideje: 2018. január 22.)

Decreto de 19 de abril de 1822. In: Masías, 1831.

Emergency Quota Law 1921. US Immigration Legislation Online, University of Washington Bothell Library.
<http://library.uwb.edu/Static/USimmigration/USimmigrationlegislation.html> (letöltés dátuma: 2018. május 20.)

Estatuto Provisional de 1821. 1821. október 8. In: Masías, José (szerk.): *Colección de leyes, decretos y ordenes publicadas en el Peru desde su independencia en el año 1821, hasta 31 de diciembre de 1830*, 1831. 1. kötet.

Immigration Act 1924. US Immigration Legislation Online, University of Washington Bothell Library.
<http://library.uwb.edu/Static/USimmigration/USimmigrationlegislation.html> (letöltés dátuma: 2018. május 20.)

Ley de Inmigración del 6 de octubre de 1903. 14. cikkely. In: Fischer, Sara – Palau, Tomás – Pérez, Noemia (szerk.): *Inmigración y Emigración en el Paraguay 1870-1960. Documento de trabajo*. CLACSO, 1997.

Ley de Inmigración y Colonización de la República Argentina. 1876.10.06. In: Lahouane, Félix: *Códigos y leyes usuales de la República de Argentina*. 1889, 2. kötet.

Ley del 13 de junio de 1831. In: *Cuerpo de Leyes de Venezuela*. Caracas, 1. kötet, 1851.

Ley General de Inmigración, 17 de noviembre de 1849. In: Archivo Digital de la Legislación del Perú.

<http://www.leyes.congreso.gob.pe/LeyNoNumeP.aspx> (letöltés ideje: 2018. január 26.)

Reglamento de 4 de diciembre de 1846 para la Dirección de Colonización.

http://cdigital.dgb.uanl.mx/la/1080047387/1080047387_033.pdf (letöltés dátuma: 2018. május 25.)